

s'autodeterminen, que és un altre fet històric.

Segons els llibres, l'URSS va concedir l'autodeterminació a determinats països, però quan comparem el que diuen els llibres amb la realitat, veiem que no és així.

Finlàndia mateix, va quedar fora de l'ocupació soviètica, no d'una forma gratuïta. Cal no oblidar que després hi va haver una guerra entre Finlàndia i l'URSS i que la Unió Soviètica, el 1945, pren un tros important a Finlàndia, el que avui és la República Socialista Soviètica de Karèlia.

És a dir, que l'autodeterminació, hi ha molt pocs estats que la concedeixin, ara, hi ha fets històrics d'estats que s'han independitzat, i aquest és el fet.

—¿Com pot haver influït la perestroika en l'esclat dels nacionalismes a l'URSS?

—Hi ha un fenomen que em diverteix molt. Quan algú diu que s'han mort les ideologies, les ideologies sorgeixen. Quan avui algú diu que han mort els nacionalismes, els nacionalismes esclaten.

La *perestroika* és més aviat una crítica negativa del passat que no un model nou a construir.

¿És que el nacionalisme de les repúbliques asiàtiques no hi era, o és que no hi havia nacionalistes estons, lituans o letons? Segurament que sí, però tenien escasses possibilitats de manifestar-se sense anar a parar, en el millor dels casos, a Sibèria. En aquests moments la *perestroika* ha implicat un alleujament del control de l'estat sobre la societat. Ha facilitat també lleument un salt des de la no-comunicació social cap a la transparència, i això ha fet que les coses que existien sortissin a la llum.

—Obrir la mà respecte a les nacionalitats implicarà per a la Unió Soviètica plantejar-se la seva existència com a tal o si sense exèrcit soviètic es poden mantenir règims com el de Polònia o Hongria.

—La prova de la *perestroika* estava en les nacionalitats de l'URSS i en els països que formen part del *glassis* defensiu de l'URSS a l'Europa central i oriental, les democràcies populars.

Si realment és possible un enriquiment de la vida multinacional soviètica, fins i tot en els límits que la Constitució soviètica marca, que comprèn el dret a separar-se —cosa totalment impensable en l'estat soviètic actual—, significarà una consolidació de la *perestroika* i que l'estat soviètic va més enllà de l'hegemonia panrusa.

El mateix passa en les democràcies

populars. Si és possible que hi hagi règims polítics i socials diferents en l'Europa central i oriental, sense l'exèrcit soviètic, possiblement aquí hi haurà la prova de la *perestroika*.

—Es pot parlar de tres àrees diferenciades: els pobles caucàsics, els pobles d'Àsia central i els països bàltics...

—Els països bàltics són molt similars als pobles veïns, per tant tenen unes característiques polítiques i socials molt properes a les de l'Europa nòrdica i, per tant, no és estrany que quan miren a l'altre costat del mar i veuen Suècia, Noruega, Finlàndia, se sentin en una situació de minusvaloració de la seva pròpia realitat.

—A les repúbliques del Caucas és on la repressió va ser més dura...

—Aquesta és una zona on es mesclen Àsia i Europa, amb un component nacionalista extremadament fort, amb una història molt llunyana i amb unes característiques diferenciades del món que les envolta molt notables.

També són una de les parts més riques de l'URSS, per la qual cosa el nacionalisme georgià va ser un dels problemes bàsics ja des dels anys 20 a la Unió Soviètica, s'hagi dit o no s'hagi dit.

És a Geòrgia, per exemple, on Stalin va ser capaç d'eliminar físicament tot un comitè central del Partit Comunista georgià perquè eren massa nacionalistes. La repressió hi va funcionar a dojo, inclús es va intentar en un mo-

ment determinat que Armènia, Geòrgia i l'Azerbadjan, per tal que perdesin la seva identitat nacional, es convertissin en la República Soviètica Transcaucàsica. Un intent de poti-poti geogràfic que els armenis, els georgians i els azerbadjanesos no oblidaran.

—¿La resposta de les nacionalitats a l'URSS, pot anar gaire lluny?

—La conducta dels diversos pobles és també diversa. Per exemple, s'estan suïcidant i no s'estaven suïcidant en el període d'entre guerres. I és perquè segurament és l'única resposta possible que tenen davant l'existència d'un estat en el qual no es troben a gust. Per contra, en el cas dels lituans, el factor religiós els fa mantenir estables.

Però és clar que la multiplicació és extraordinària a l'URSS. L'any 2000 hi haurà més no-russos que russos a l'imperi soviètic. I això pot fer canviar moltes coses. Uns tadjics o uns kirgisis o uns turmenis, amb consciència de nacionalitat diferenciada, amb l'impuls econòmic que hi ha en aquestes regions i amb la identitat cultural, poden anar molt lluny, per exemple en la via de la independència, o en la via del control del poder polític a l'URSS que encara està en bona part en mans de russos. Sense oblidar, ja ho he dit abans, que el Partit Comunista de la Unió Soviètica és, després de Pere el Gran, l'element de russificació més gran que hi ha hagut a tot l'imperi. □

ENTREVISTA A JOSEP TERMES

«L'important és sobreviure»

L'historiador Josep Termes pren com a referent l'esclat nacionalista a l'URSS i fa sucoses referències al cas de l'Estat espanyol.

J. M. P.

—¿El rebrotament dels nacionalismes dona una idea de fracàs de la construcció de l'estat soviètic?

—Lenin buscà Stalin com a teoritzador de les nacionalitats i es creà la Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques que teòricament dona a tot el seu conjunt de repúbliques el dret a la sobirania..., però es mostrà molt clarament que allò no deixava de ser l'imperi dels tsars i la continuïtat del poder rus a l'Europa oriental i a Àsia.

Josep Termes.

La història supera els esquemes estatistes. I en aquell ex-imperi dels tsars hi ha una sèrie de pobles ben configurats històricament que, quan es produeix alguna crisi, quan la tensió política i l'opressió és menys dura, fan tornar a brotar l'esperit del poble. Això, especialment en els pobles bàltics i en alguns pobles caucàsics, a Crimea, georgians, armenis..., però entre els pobles de l'Àsia central és més complex perquè aquest rebrot té unes característiques religioses, indirectament lliga-

SERGEY ROMDNUVSKIY,
AMBAIXADOR DE L'URSS
A L'ESTAT ESPANYOL

Preocupació oficial

J. M. P.

—**Com s'explica les importants manifestacions nacionalistes que s'estan produint en els darrers temps a la Unió Soviètica?**

—L'URSS és un país que reuneix més de cent nacions i grups ètnics. La igualtat de tots ells, en tots els àmbits, està garantida per la Constitució soviètica i posada en pràctica per la mateixa construcció socialista. Aquesta és una de les conquestes fonamentals de l'URSS. En canvi, els darrers esdeveniments a Armènia i Atzerbadjan demostren que dins la comunitat soviètica de nacions encara queden problemes per resoldre.

—**Quines causes han motivat que aquests problemes quedessin irresolts?**

—Primer, que durant els darrers vint o vint-i-cinc anys, denominats període d'estancament, hi ha hagut una manca d'atenció al problema del desenvolupament multifacètic de les nacions i, en especial, en la qüestió de l'educació internacionalista.

I segon, per l'activitat de certes persones o grups de persones interessades a utilitzar l'aguditzament de les relacions entre les diferents nacions soviètiques per als seus interessos cobdiciosos.

—**Pensen trobar alguna solució?**

—Pròximament, el PCUS i el govern soviètic convocaran una àmplia reunió per a l'estudi seriós i profund d'aquest problema, indubtablement preocupant, i per a la recerca de les solucions corresponents. □

des al renaixement del fonamentalisme islàmic.

La consolidació del bloc de l'est vol dir l'existència d'uns estats com Polònia, Bulgària, Txecoslovàquia..., amb molt poca capacitat de dirigir una política pròpia. I on per tant, les tensions nacionals afloren també contra l'imperi soviètic en què viuen.

—**¿A la qüestió de les nacionalitats mal resolta, s'hi afegeixen factors religiosos i econòmics...?**

—Evidentment, hi ha el fracàs econòmic del projecte a la Unió Soviètica, que ha donat uns nivells de vida molt inferiors a les previsions, si més no des de l'època Khruixtxov. O el tema d'una desestabilització no feta, amb moltes tensions acumulades que tard o d'hora sortiran per algun lloc. És a dir, que hi ha una problemàtica molt àmplia, en la qual la qüestió de les nacionalitats és una peça central, però no és ella sola. Hi ha el factor religiós, el factor de la dictadura política no adaptada al món modern...

Alguns historiadors com Isaak Deutscher i H. Carrère d'Encausse, en els seus estudis han posat sempre molt en relleu que el conflicte dins de la Unió Soviètica es produirà sobretot en les regions en què la dissidència religiosa sigui més profunda. On hi hagi un pes de l'església catòlica o un pes del judaisme. Perquè per un costat l'església ortodoxa ha estat sempre supeditada al poder dels tsars i de l'estat, i també perquè ja que la doctrina marxista-leninista ha influït en tot i ha donat l'explicació oficial, els dissidents es troben incapacitats per utilitzar el mateix argot marxista i leninista per resistir al poder. Només poden resistir als grans processos de depuració staliniana els comunistes que troben les arrels en el catolicisme o en el judaisme.

Per tant, hi ha la qüestió de les nacionalitats mal resolta, a causa del predomini brutal de la llengua, la cultura i el poder rus, però hi ha també la pervivència d'altres factors: els religiosos, la degradació del marxisme-leninisme...

—**¿La qüestió de fons és la contraposició entre estat i poble?**

—Els estats tendeixen a la centralització de forces i els pobles, una de dos, o renuncien a la seva personalitat i es deixen engolir per les simplificacions que signifiquen els estats, o es resisteixen, i aleshores mantenen les seves particularitats. En aquest sentit, el que passa a l'URSS també està passant en moltes altres àrees del món.

—**¿La resistència cultural-nacional de països d'Amèrica llatina, Àfrica o**

Àsia té més possibilitats que la dels pobles de l'Europa occidental?

—A l'Europa occidental, el gran pes de l'estat contemporani ve ajudat per l'enorme pes dels mass-media, que estan contribuint a crear una uniformització cultural, i a la llarga també lingüística, que fa que pobles en situació difícil en els anys 40 i 50, ja estiguin al límit de l'extinció. Estic pensant en els més propers, gal·lesos, escocesos, occitans, bretons..., els corsos mateix, els veig amb menys empena i menys força i amb menys base social que fa molts anys. Els estats, actualment estan en l'etapa en què adquireixen bona part de la força perquè ha sumat amb molta habilitat la cultura d'estat a les televisions, sobretot. A part, caldria veure si aquestes televisions ajuden només a consolidar la cultura d'estat —espanyola, italiana o francesa— o ajuden també a configurar un món en què, dins de les cultures d'estat, n'hi hagi encara algunes de privilegiades, especialment les anglosaxones.

—**¿Al costat d'això, resistència dels pobles?**

—Hi ha dies que et sents optimista, i hi ha dies que no t'hi sents tant. En el marc d'Europa, la imatge que ens arriba és que el pes dels estats és brutal. Els estats han homogeneïtzat les societats que tenien sota el seu poder, per variades que fossin. Amb el pes de la televisió, l'educació i la cultura s'estan homogeneïtzant a marxés forçades. De vegades penso que els pocs que són

De les més de 130 llengües que es parlen a l'URSS, el 1917 només unes 30 tenien escriptura. I llevat d'algunes llengües bàltiques i esclaves, com l'estonià i l'ucraïnès (i només en alguns moments històrics), la gran majoria no tenien cabuda a l'ensenyament. Als anys 20 va iniciar-se la ingent tasca de promoure els idiomes oprimits i crear alfabetos i mitjans d'ensenyament per a més d'un centenar d'idiomes. I aquesta atenció no es va dedicar només a llengües numèricament importants, sinó també a idiomes parlats per pocs milers de persones. El curd (a propòsit, ¿l'URSS és l'únic indret del món on el curd és ensenyat a les escoles!), parlat per menys de cent mil persones (a l'URSS, perquè a Turquia, Síria, Iraq i Iran en viuen uns deu milions) va tenir el seu alfabet el 1921. Els baixkirs, que no són més de mig milió, van rebre estímulo a la fixació

Mapa de l'URSS, amb les repúbliques que s'han alçat per exigir els seus drets nacionals.

exemple de resistència són els països de llengua i cultura catalana.

—¿On ha d'incidir més la resistència, en la nació política o en la nació cultural?

—No sé si per salvar una etapa de transició no haurem de posar molt l'accent en la nació cultural, per obviar l'escull polític d'una impossible, en aquests moments, articulació política dels Països Catalans, que ni ha permet el marc constitucional, ni les forces polítiques amb presència posen prou l'esforç a defensar —i les que sí que el posen no deixen de ser grups minoritaris.

Com que jo no deixo de ser un realista històric, de vegades penso si no fariem millor —i no ho sé, i ho dic amb totes les reserves— de congelar la nació política i posar l'èmfasi en la nació cultural en aquests moments de màxima massificació de les televisions que ens arriben o que ens arribaran d'aquí a quatre dies —les privades, per cable...— sabem que en una perspectiva d'uns quants anys tornarem a passar un greu perill d'homogeneïtzació cultural i de pèrdua lingüística. I tot i que l'escola pugui compensar només en

part, no neutralitzarà ni de lluny el pes dels *mass-mèdia*.

Un altre perill és que la cultura catalana no es converteixi simplement en una altra cultura, que no siguem un nou llatí dels temps medievals, és a dir, una llengua de cultura, de prestigi, que va d'un lloc a l'altre, que serveixi a Barcelona, València i Mallorca, però perdent el terreny de la llengua d'ús quotidià —la llengua col·loquial, la llengua de joc, la llengua d'esbarjo, la llengua de discoteca...—. I que siguem només una llengua cultura, que a la llarga s'anquilosés progressivament.

En qualsevol cas, els que juguem la carta de la defensa dels pobles hem de multiplicar els esforços.

—Mentre estem contemplant que el ressorgiment dels nacionalismes és un fet generalitzat i estès per Orient i Occident, els estats europeus —i l'espanyol no ho fa menys— argumenten constantment que els nacionalismes són sinònim d'anar marxa enrere...

—Es tracta d'un argument sofisticat, interessant i fet moltes vegades pels intel·lectuals orgànics de l'estat; a l'estil del patró que deia «els obrers no us associeu perquè el que aconseguireu és embolicar les coses i que la indústria vagi malament».

La cultura espanyola dominant s'ha reconstruït de seguida i ha perdut la mala consciència que tenia en els darrers temps del franquisme. Però ara està descobrint els temes polítics, socials o pedagògics, que la cultura catalana

URSS-nacionalitats

Manuel de Seabra

del seu idioma el 1918 i el seu alfabet va ser aprovat el 1923; els altaïcs, en un total aproximat de seixanta mil persones, van tenir alfabet propi el 1928; els xors (que viuen prop del riu Tom' i no són més que uns quinze mil) van tenir el seu primer alfabet i el seu primer periòdic el 1927; i el cas més impressionant és el dels saams, que viuen a l'extrem nord d'Europa, entre l'URSS, Noruega, Suècia i Finlàndia.

El 1970 vivien dinou mil saams a Noruega, set mil cinc-cents a Suècia i dos mil tres-cents a Finlàndia. A l'URSS, al mateix moment en vivien mil tres-cents, i aquesta població tan reduïda va tenir el seu alfabet el 1933, havent començat a desenvolupar un idioma literari, mentre als al-

Manuel de Seabra.

tres països europeus aquest idioma es troba avui pràcticament extingit. Tota aquesta feina, com és natural, va tenir com a conseqüència que la literatura soviètica sig avui una literatura multinacional.

Amb aquestes dades, que es podrien multiplicar per cent, vull simplement dir que la política lingüística i de les minories nacionals de l'URSS ha estat des dels primers moments prou correcta i alliberadora. Que es van cometre errors, suposo que ningú no ho dubta i seria impossible no cometre'ls. Però la tasca feta durant els darrers setanta anys mereix el més gran respecte. A més, cap observador occidental (i ni tan sols el Time!) no va atribuir raons polítiques als recents esdeveniments a Armènia, i hi ha unanimitat d'atribuir-los exclusivament a greus i lamentables rivalitats ètniques entre armenis i azerbaidjanesos. □

fa vint anys que ja coneix. Temes que aquí ja els tenim avorrits són les novetats culturals, metodològiques, educatives i científiques que ens està proposant ara la cultura espanyola.

—¿Per què no està del tot cohesionada la cultura catalana?

—Les mateixes reticències que podem trobar al País Valencià o a les Illes enfront al català, a la seva manera també hi són al Principat, on la gent considera que és catalana i que la resta no deixa de ser també un lloc foraster. El problema no és València i les Illes, és potser més el Principat.

La consciència d'identitat de llengua i cultura que des de la Renaixença hi ha entre els grups culturals i literaris, no ha acabat d'arribar al poble. El catalanisme polític ha sigut tan fort al Principat que, en veure que la cosa ja funcionava i mobilitzava, ha preferit reunir-se a aquest àmbit i fins i tot molta gent conscienciada ja s'ha tingut prou amb el catalanisme al Principat.

Quan fem formulacions només polítiques, no hem de pensar només en les dificultats del País Valencià i de les Illes, hem de pensar també en les dificultats del Principat. I que em perdonin tots els amics que amb el seu esforç voluntarista sacrificat i extraordinari

han intentat fer el contrari. Però en posar només èmfasi en la política, potser ens ha faltat una acció prèvia de pedagogia, molt simplificadora, molt col·loquial, que uneixi tothom.

El catalanisme de Països Catalans també podia haver entrat en la defensa sa d'un model d'articulació de l'estat segons els seus quatre gran blocs culturals constitutius, això hauria significat clarament la desarticulació del vell Estat espanyol centralista i hauria permès la unitat dels pobles de parla catalana. Però la història l'anem construint i encara som a temps de fer una gran obra d'educació cultural i política.

—No cal ser pessimistes...

—Arreu hi ha molts elements de resistència culturals i polítics, a Barcelona, a València o a Maó. Potser hem superat els anys més difícils, en què aquesta mitologia de l'estat central era la bona. L'estat era el bo i el que no era l'estat era el dolent. Tot allò que era unificador era bo i allò que no ho era, era dolent.

—¿I ja s'està girant la truita?

—Estem entrant en un mercat comú europeu i en una economia mundial molt unificada, i és possible que les

forces econòmiques més vives, en el segle XXI no vagin per la línia de l'antic estat centralitzat. Els grans desenvolupaments moderns no tenen la mitologia de l'estat que tenien en l'època de la primera industrialització. Com a mínim, podem ajudar a no afavorir l'anihilament dels pobles i les llengües diferenciades.

L'estat que s'imposa als pobles referenciats està en crisi. Ha creat un pols administratiu, educatiu, assistencial..., que fa aigües pertot arreu. Està en crisi la idea de burocràcia, està en crisi el Parlament... Tot això algun dia petarà per algun lloc. És evident que l'estat no juga el paper que jugava al segle XIX. En conseqüència, els pobles com el nostre, que han resistit els moments més durs de la mitologia de l'estat, si es mantenen, tenen un paper a ajudar en el futur.

El món no s'acaba, ni està tancat i definit, per tant el que cal és sobreviure. Cal superar el mínim vital, perquè quan ets sota mínims, ets engolit i desapareixes, com en el cas occità. Però per poc que et mantinguis per sobre el límit, tens un paper a jugar en el futur. La història de la humanitat no està prefigurada.

RIALTO
S A L A R I A L T O

1ª Temporada 1988
CON RAMÓN EL VAILE INCLAN
La Marquesa Rosalinda
FARÇA SENTIMENTAL I GREGUESCA

Direcció: Alfredo Arias
Escenografia: Roberto Plote
Vestuario: Patric Lebreton - Alfredo Arias
Iluminació: Daniel Brochier

CENTRE DRAMÀTIC
de GANDIA
i VALÈNCIA

CENTRE DRAMÀTIC
de GANDIA
i VALÈNCIA

tano

GANDIA